

Kodex odsouzeného v současném českém vězení

JAN DRAHOŇOVSKÝ

Ústav sociálních studií, Pedagogická fakulta,
Univerzita Hradec Králové

ZDENĚK CHUDOBA

Akademie Vězeňské služby ČR

Inmates' code in a contemporary Czech prison

Abstract: This paper deals with the form of the so-called inmates' code in the current conditions of the prison system in Czechia. This study aims to investigate how convicts construct a set of guidelines on how to behave in prison. To do this, long-term field research was conducted in a male medium and high security prison. The data consist of interviews with 18 convicted men. The data were analyzed using the cluster method combined with the contrast method. The results present an original scheme of social knowledge regarding recommended behavior during imprisonment, and this behavior takes the form of dilemmas that a convict has to solve during his stay in the prison environment. The results are discussed.

Keywords: inmates' code, convicted men, prison, field research

Úvod

Umístění do výkonu trestu odnětí svobody není pro odsouzeného pouze aktem institucionálního působení ve smyslu resocializace a reintegrace, nýbrž se tímto stává i členem organizačního uspořádání dané věznice. Zároveň s ohledem na dosavadní architekturu věznic a s tím související kolektivní ubytování se stává i členem velkých sociálních skupin. To vytváří ideální podmínky pro vznik subkultury odsouzených. Vznik vězeňské subkultury lze vysvětlit prostřednictvím deprivativního modelu (např. Sykes, 1958), který zdůrazňuje roli neuspokojených potřeb specifických pro prostředí

věznice, nebo importačního modelu, jenž se zaměřuje na osobnostní charakteristiky vězňů, jako je jejich věk či předchozí zkušenosti s uvězněním (např. Irwin & Cressey, 1962). Možné je také kombinované pojetí, které zahrnuje prvky obou přístupů (Akers, 1974; Thomas, 1977). Za jádro této subkultury označoval již absolvent Chicagské školy Donald Clemmer (1958) kodex vězně, tedy soubor nepsaných pravidel, která zásadním způsobem upravují život jednotlivce v rámci této subkultury. Tato pravidla úzce souvisejí i s jeho termínem prizonizace, který označuje proces „stávání se vězněm“, který je v protikladu k resocializačnímu, rehabilitačnímu či reintegračnímu působení na vězně (Clemmer, 1958). Mnoho výzkumníků se poté snažilo prozkoumat, co tento soubor nepsaných pravidel tvoří. Dodnes inspirující je výzkum Greshama Sykese a Sheldona Messingera (1960) (viz dále v textu).

Jak ukazují pozdější výzkumy tohoto fenoménu v různých zemích (Ricciardelli, 2014; Symkovych, 2018; Vaiciuniene & Tereškina, 2017 aj.), vězeňský kodex se nezdá být něčím pevným a závazným, je spíše určitou zkondenzovanou zkušeností odsouzených a je předáván formou příběhů a příkladů než jako soubor jasně formulovaných pravidel. V Česku bylo doposud tomuto specifickému tématu věnováno jen málo pozornosti (Radková, 2012; Lochmannová, 2020).

Rozhodli jsme se důkladně prozkoumat, zda v kontextu mužských věznic s ostrahou lze mluvit o vězeňském kodexu a pokud ano, jakých nabývá podob. K tomu jsme uskutečnili dlouhodobý terénní výzkum ze sociologické a antropologické perspektivy, situovaný v jedné věznici s ostrahou se středním a vysokým stupněm zabezpečení.

Výzkumným problémem je aktuální podoba preskriptivního rolového chování odsouzených („kodexu vězně“) v současných tuzemských podmínkách mužských věznic s ostrahou středního a vysokého stupně zabezpečení. Cílem této studie je konstrukce specifického vědění odsouzených mužů týkajícího se adaptace na normy a zvyklosti v prostředí věznice s ostrahou. K tomu byly ustanoveny tyto výzkumné otázky:

- Které jednání k organizaci je odsouzenými považováno za výhodné a které naopak za nevýhodné?
- Které způsoby chování mezi odsouzenými se vyplatí dodržovat?

Článek nejprve představuje souhrn poznání k dané tematice, a to počínaje klasickými výzkumy penitenciární sociologie především v USA přes poznatky z východní Evropy a konečně i z tuzemského prostředí. Následuje metodologie výzkumu a poté výsledky studie. Nakonec jsou výsledky diskutovány s ohledem na dosavadní zjištění, limity výzkumu a doporučení pro další bádání.

Historie zkoumání kodexu vězně

Raná fáze výzkumu vězeňského kodexu

Problematika vězeňských subkultur je mezioborovým tématem, jehož základy byly položeny převážně v 50. letech minulého století v USA.¹ Průkopníci jako Clemmer (1958), Sykes (1958), Stanton Wheeler (1961) aj. se snažili popsat fungování společnosti uvězněných mužů, kteří, jak se zdálo, si vytvářeli vlastní subkulturu do značné míry kontradiktorní kultuře reprezentované věznicí. Již Clemmer za jádro této subkultury označil tzv. kodex vězně (*inmates' code*), který není psaný, nicméně vyplývá z diskusí vězňů. Jeho základem je, že se vězňové vyvarují pomoci státním orgánům (dozorcům) ve věcech disciplíny; nesdělují jim žádné informace, které by mohly poškodit jiného vězně. Základní příkázání tedy zní: „Nedonášej!“

Clemmer vyzpozoval ještě další pravidla, ovšem ta už mají poněkud mlhavější podobu a jsou spíše doplňková: Vězňové by se měli dělit s ostatními. Neměli by mluvit s dozorci, leda v záležitostech práce a v jiných nezbytných případech. Dále se předpokládá, že vězeň „nevidí“ některé zakázané aktivity spoluvězňů, jako je obchod s drogami apod. Každopádně Clemmer (1958, s. 157) je přesvědčen, že „kodex cti mezi vězni je do značné míry mýtus, neboť procento těch, kteří se jím striktně řídí, je

---

¹ Při psaní tohoto článku byly využity informace z již publikovaného díla (Drahoňovský, 2024), ovšem s ohledem na podstatně užší záběr tohoto článku se jedná o nový text za účelem prozkoumání specificky fenoménu vězeňského kodexu.

zanedbatelné“. Ačkoli již tento pionýr měl jisté pochybnosti, toto téma fascinovalo i další výzkumníky vzešlé z Chicagské školy (a do jisté míry to platí doposud).

O další specifikaci tohoto kodexu se pokusil Sykes a Messinger (1960). Se svým spolupracovníkem specifikoval nepsaná pravidla, kterými se odsouzení během svého pobytu řídí. Tato pravidla byla vyabstrahována z příběhů, a především z označení rolí (např. krysa, důvěrník, pozér aj.), která jsou posměšným označením někoho, kdo se proti jednomu nebo více z těchto pravidel provinuje. Prototypem toho, kdo jedná vždy podle kodexu, je „správnák“. Jak však autoři zjistili, ten se v čisté podobě prakticky ani nevyskytuje. Výčet pravidel je následující:

- I. „Hleď si svého.“ Týká se loajality ke spoluvězňům v kontrastu s dozorcí a dalšími představiteli organizace. Ústředním tématem je zákaz donášení na spoluvězně. Rovněž: „nebuď vlezlej“, „nepouštěj si hubu na špacír“, „nikoho nekomanduj“.
- II. „Buď v pohodě.“ Zde je důraz kladen na zvládnání emočních impulzů, především hněvu, ignorování drobných narážek vězňů nebo dozorců, sebeovládání vyjádřené též požadavkem „neztrácej hlavu“.
- III. „Buď charakter.“ Týká se zákazu zneužívání spoluvězňů v prostředí všeobecné nouze, ať už silou, podvodem nebo šikanou. Rovněž: „drž své slovo“, „nekrad' od ostatních“, „nenechávej si platit za laskavost“, „nevydírej“, „neždímej vězně na úrocích“.
- IV. „Buď chlap.“ Očekává se, že odsouzený bude nepřízeň zvládat se ctí, nezhroutí se. Pokud je konfrontován s jiným vězňem nebo dozorcem, měl by projevit kuráž a postavit se mu. Též: „nenaříkej“, „nevymlouvej se“, „nevyhýbej se konfrontaci“.
- V. „Buď prohnanej.“ Vězeň by na dozorce měl neustále pohlížet s nedůvěřivostí a nepřebírat jejich hodnoty, jako je tvrdá práce, tupá podřízenost autoritě a dodržování předpisů. To je považováno za nanejvýš naivní. Též „nebuď vůl“ (Sykes & Messinger, 1960, s. 11).

Sykes si povšiml, že tato pravidla jsou porušována na dennodenní bázi. A přesto – anebo právě proto – jsou předmětem nekonečných diskusí ve smyslu kritizování jednání někoho jiného. Sykes si tento mechanismus vysvětloval tím, že umožňuje zmírnit bolest z uvěznění a získat jistou psychologickou výhodu ve smyslu možnosti cítit se lépe v podmínkách režimu, který nad nimi uplatňuje svou moc (Sykes, 1958).

Vězeňský kodex byl zkoumán též u dlouhých trestů a tam bylo zjištěno, že nabývá trochu jiného charakteru. Zde hraje zajisté roli to, že vězni se nesetkávají tak často a ve velkých skupinách. Dále se jedná o běh na dlouhou trať s mizivou možností migrovat jinam. Hans Toch (1992) udává, že středobodem je snaha vyhnout se maléru. Pravidla zní:

- I. „Starej se o svý.“;
- II. „Neodmlouvej autoritě.“;
- III. „Vybírej si společníky moudře.“;
- IV. „Bud ve střehu.“ (Toch, 1992, s. 287)

Thomas Schmid a Richard Jones (1991) nemluvili přímo o kodexu vězně, nýbrž zdůrazňovali (minimálně v určité části výkonu trestu) nutnost odsouzeného potlačit své pravé Já z doby před uvězněním a přijmout zásady tzv. impression-managementu, tedy vytvoření zástupné identity vhodnější pro život ve vězení. Nelze mluvit přímo o pravidlech, spíše o rolovém chování založeném na tvrdáctví a neohroženosti. Zároveň je zde časová perspektiva, neboť toto se týká převážně prostřední části trestu (Schmid & Jones, 1991; srov. Wheeler, 1961). Ve velmi obdobném duchu referuje o rolovém chování Yvonne Jewkes (2011).

John Irwin a Donald R. Cressey (1962) v zásadě potvrdili kodex vězně, jak o něm referoval Sykes. Zároveň si však všimli, že vedle toho se paralelně vyskytuje subkultura zlodějů z ulice, která se řídí vlastním kodexem (ten se ovšem do značné míry s kodexem vězně překrývá). Jádrem vězeňského kodexu je podle nich

utilitarismus, tedy snaha v omezujícím prostředí získat pro sebe co největší prospěch.² Je však třeba zároveň uvést, že si povšimli, že celá řada vězňů je nevyhraněných, tedy nesleduje ani kodex vězně, ani kodex ulice a do určité míry spolupracují též s organizací (Irwin & Cressey, 1962).

Pozdější výzkum vězeňského kodexu na Západě

V současnosti v USA i jinde na Západě je k dispozici mnoho zpráv o tom, že tradiční vězeňský kodex, daný soudržností vězňů, je již definitivně minulostí, neboť osazenstvo věznice je seskupeno do gangů organizovaných okolo obchodu s drogami. Tyto gangy mají samozřejmě svá pravidla (Skarbek, 2014; Trammell, 2012; Fredman, 2013; Wills, 2014; aj.). V takovém prostředí přestává dávat smysl řídit se nějakým souborem pravidel odvozených od loajality se spoluvězni.

Poněkud překvapivě v tomto směru působí studie Dereka A. Kreagera (2017) referující o daleko kohezivnějším systému. Jeho jádrem jsou „kmeti“ (*old heads*), tedy zkušení vězni, kteří mají roli mentorů. To by vypovídalo o dodržování jistého systému pravidel (která ovšem autoři neuvádějí), jejichž esencí je úcta ke zkušenosti a stáří a hlavní hodnotou je zřejmě klid a mír. Zajímavé je, že kmeti velmi dobře vycházejí s dozorci, což by potvrzovalo dřívější názor Sykese (1958), že obě strany systému se snaží udržovat jemnou rovnováhu mezi dvěma extrémy (Kreager et al., 2017).

Wheelerův (1961) závěr, že negativní postoje odsouzeného k organizaci (jež úzce souvisí právě s uznáváním vězeňského kodexu) jsou typické zejména pro prostřední fázi trestu, byl podpořen i v novodobější studii Daniela H. Butlera (2019). Ten prokázal, že odsouzení se v každé fázi svého trestu orientují na rozličné záležitosti. Zpočátku je nejsilnější tendencí bránit se agresí, což vede k častějším kázeňským trestům. Vprostřed trestu se jedinec orientuje na vztahy se spoluodsouzenými, ovšem zároveň na vztahy s blízkými lidmi venku. V poslední fázi se již chystá na výstup

---

² Lze ovšem v tomto směru mluvit o kodexu? Není spíše kodex normou ve smyslu omezování lidské přirozenosti, tedy něco, co má právě přirozený utilitarismus, sobectví a bezohlednost vězňů do jisté míry omezit? (srov. Merton, 2007).

z vězení a je více naladěný hovorům s personálem. To opět ukazuje, že vězeň (zpočátku neznalý poměrů) si musí osvojit jistý repertoár dovedností potřebný pro bezproblémové chování ve vězení (Butler, 2019). K obdobnému závěru došel Israel L. Barak-Glantz (1983): nepoučený nováček zpočátku naráží (což se projevuje např. pobyty v korekci), později funguje již bez problémů. Jsou však i odsouzení, kteří jsou chronicky nepoučitelní a mají potíže po celou dobu trestu (Barak-Glantz, 1983).

Normy vyznávané odsouzenými se v současném prostředí kanadské věznice rozhodla prověřit Rose Ricciardelli (2014). Na základě svého terénního výzkumu dochází k závěru, že kodex chování se od dob Sykese posunul, a to od požadavku na loajalitu spíše k požadavku na integritu a předvídatost. Důraz je kladen i na ochranu před viktimizací. Pravidla zní:

- I. „Nikdy nedonášej na spoluvězně a nechovej se přátelsky k personálu.“
- II. „Buď spolehlivý.“
- III. „Dodržuj běžná pravidla chování.“ (Vyhýbej se očnímu kontaktu, nesahej na cizí věci, uklízej po sobě.)
- IV. „Hleď si svého trestu a zbytek nevidíš, neslyšíš.“
- V. „Nedávej najevo strach a jednej tvrdě.“ (Ricciardelli, 2014, s. 243-248)

V užším pojetí vězeňského kodexu, co se týče postojů k násilí mezi vězni, se zabýval britský výzkumník Joseph H. Michalski (2015). Dochází k závěru, že násilí je ospravedlnitelné pouze v těchto případech: 1) potrestání projevů neúcty (*disrespect*); 2) sebeobrana proti viktimizaci; 3) způsob vyřešení konfliktu (Michalski, 2015).

Jedním z tichých předpokladů existence vězeňského kodexu je jednotnost vězeňského osazenstva. Jenže to je skutečně jen neopodstatněný mýtus, neboť již Clemmer (1958) upozorňoval na rozrůzněnost této *society*. V případě osazenstva moderních věznic je to ještě aktuálnější. Existují různé pokusy tuto společnost rozdělit do smysluplných typů. Jeden z nejznámějších přinesl Clarence Schrag (1961). Ten hovoří o čtyřech typech adaptace na vězení. Tuto typologii později potvrdil Peter

G. Garabedian (1964) a zavedl označení: „pocitivec“, „správňák“, „politik“, „psanec“. Dodržování vězeňského kodexu se týká pouze správňáků (Garabedian, 1964).

Obdobnou typologii přináší Ben Crewe (2007) na základě svého výzkumu v pozdně-moderním britském vězení. Jsou to typy: „entuziasta“, „pragmatik“, „fatalista“ a „hráč“. O vězeňském kodexu se autor nezmiňuje, ale pokud by se měl týkat některé ze skupin, potom nejspíš fatalisty, neboť ten nežádá o pomoc věznicí ani vnější svět, je tedy odkázán převážně na své spoluvězně (Crewe, 2007).

Vězeňský kodex ve východní Evropě

Podstatně méně zpráv o nepsaném kodexu mezi vězni pochází z východoevropských zemí. Především v zemích sovětského bloku po celou éru socialismu a nejspíš do jisté míry i poté ve věznicích panoval třídní či spíše kastovní systém. Stejně jako jinde i zde byl uplatňován přísný zákaz spolupráce s personálem a ti, kteří tak činili („kozli“), byli zcela na spodní příčce vězeňské hierarchie (Vaičiūnienė & Tereškinas, 2017).

V polských věznicích, převážně ve věznicích pro mladistvé, se během 50. let ustanovila subkultura odsouzených založená na striktním vertikálním dělení vězňů na dvě třídy (šlechtu a vykořisťované) (Przybyliński, 2016). Jak uvádí Marek M. Kaminski (2003), šlechta (grypsmeni) se řídila kodexem Grypsera. Jeho jádrem byla naprostá loajalita vůči svým souvěrcům a zároveň celá řada propracovaných rituálů a tabu. Tento kodex se projevoval i v nejmenších detailech vězeňského života. Naopak, třída vykořisťovaných neměla žádná práva a privilegia (Kaminski, 2003). Tento předpoklad dále potvrdil Pawoł Moczydłowski (1992), který zaznamenal chování podle kodexu Grypsera ve věznicí pro mladistvé, ovšem (až na nějaká rezidua) nikoli ve věznicí pro dospělé, kde většina vězňů chodila do práce. Tam se každodenní život řídil jinými pravidly a byl založen spíše na vzájemné užitečnosti a reciprocitě, převážně ekonomického charakteru (Moczydłowski, 1992). Dle současných zpráv se zdá, že kodex Grypsera se v polských věznicích vyskytuje, ovšem spíše jako přání vězňů než jako skutečný stav (Uhl, 2021). Oproti tomu litevští výzkumníci (2017) referují, že v jejich vězeních je subkultura založená na třídním systému stále aktivní. Identifikovali tato pravidla:

- I. „V žádném případě nedonášej na jiné vězně.“
- II. „Nesleduj jiné vězně.“
- III. „Odmítej spolupráci s personálem.“
- IV. „Plat dluhy.“
- V. „Bran svou čest.“

Na druhou stranu autoři píšou, že se za posledních 30 let subkultura rozměnila. To je dle nich způsobeno tím, že: 1) mnozí odsouzení využívají instituci podmíněného propuštění; 2) rozdíly mezi vězni dané regionem původu, a především ekonomickým možnostmi vytvářejí daleko pestřejší vězeňskou societu, než tomu bylo dříve (Vaičiūnienė & Tereškina, 2017). Anton Symkovych (2018) udává, že ve věznicích na Ukrajině je kodex vězně stále živý. Dokonce se tam vyskytuje i instituce lidového soudce, který rozhoduje, které chování je porušením nepsaného řádu a jak má být potrestáno. Na druhou stranu autor uznává, že situace se vyvíjí a normy mezi vězni nejsou již tak přísné, jako tomu bylo v dobách Sovětského svazu (Symkovych, 2018).

Výzkumy v českém prostředí

Co se týče podoby vězeňského kodexu v tuzemském prostředí, porevoluční odborníci na problematiku vězeňství se k tomuto specializovanému tématu přímo nevyjadřovali. Zdůrazňovali spíše neproniknutelnost vězeňského společenství, rozrůzněnost do tříd a značnou odlišnost hodnotového systému odsouzených od běžných lidí, dokonce i od kriminálních venku (Sochůrek, 2009). O kodexu jednání hovoří spíše s odkazem na tzv. druhý život odsouzených. Např. Jiří Mezník (2016) mluví o uspokojování psychologických a sociálních potřeb, jako jsou potřeby „zviditelnit se, dominovat, vykývat³, ztrapnit...“ (Mezník, 2016, s. 153). Tento typ jednání zřejmě může přinášet i jistý druh cti a obdivu mezi spoluodsouzenými. Obdobně referuje i Alena Marešová (2016), když mluví o tom, že odsouzení hrají

---

³ „Vykývat s někým: znamená „přelstít ho“ či „vyzrát na něj“.

(s personálem věznice) divadlo v goffmanovském duchu. To naznačuje, že nepísanou normou je obelhat výchovné pracovníky za účelem získání výhod (nebo jen čistě ze sportu). Ze zjištění Lukáše Dirgy (2017) vyplývá všeobecně rozšířený důraz na prezentovanou maskulinitu ve smyslu zastrašit, ovládat a nenechat se ovládat, avšak k vězeňskému kodexu se přímo nevyjadřuje. Přímo o tomto fenoménu u nás referují pouze dvě autorky. Alena Lochmannová (2020) uvádí některé zásady, které jsou spíše zobecněnou zkušeností než zjevnými pravidly:

- I. „Starej se o sebe.“ Zahrnuje nejenom, že se vězeň neplete do záležitostí druhých, nýbrž i to, že neposlouchá příkazy druhých.
- II. „Neměj strach.“ Vězeň se nesmí leknout a couvnout pod pohružkou jiného.
- III. „Nebonzuj.“ Vychází z pohrdání, které vůči takovému jednání odsouzení zpravidla pociťují.

Lucie Radková (2012) udává, že nelze hovořit o jediném kodexu vězně. Ten potom definuje jako seznam netolerovaného jednání: „okrádání spoluodsouzených, nesplácení dluhů, nedržení slova, zasahování do sporů jiných, donášení, podlézání vězeňskému personálu, bázlivost“ (Radková, 2012, s. 44).

Shrnutí dosavadního poznání

Vězeňský kodex je jakousi sublimní součástí vězeňské subkultury jako takové, která ovšem do značné míry vyvěrá z organizačních⁴ podmínek dané věznice. Je něčím, co si sice vězni uvědomují, ovšem nemá pevnou strukturu a není to explicitně vyjádřeno. Spíše se jedná o vědění, které je nutno interpretovat na základě pozorování a poslouchání příběhů. Jeho podstatou býval tlak na lojalitu ke spoluodsouzeným.

---

⁴ Studie, které máme k dispozici (Berk, 1966; Wilson, 1968; Akers, 1974; Thomas, 1977; Crewe, 2007; Shannon & Page, 2014 aj.), bohužel poskytují jen sporé informace o architektuře věznice či jejím režimu. Spokojují se s přívlastky jako „custodial“, „bureaucratic“ apod. bez dalších konkretizací. Tedy máme dostatečnou evidenci, že různé druhy architektonického uspořádání a organizačního řízení věznice mají zřetelný dopad na podobu vězeňské subkultury (jako je např. míra násilí nebo spolupráce odsouzených s vězeňským personálem), ovšem bez specifikace dílčích proměnných.

Dnes je to spíše důraz na integritu jednání, tedy celkovou předvídatelnost sociálního prostředí.

Jeho konstantní složkou (dle všech autorů) je zákaz informování personálu o aktivitách spoluvězňů. Další složky jsou již variabilní a samozřejmě lze vznést otázku, do jaké míry lze mluvit o kodexu (ve smyslu nepsaného zákoníku) a zda by nebylo přesnější nazývat to rolovým jednáním, zvyklostmi nebo jednoduše doporučeními. Je jisté, že některá z těchto pravidel mohou být silně ovlivněna individuální zkušeností anebo se jedná o doporučení osvědčená v určitém typu vězeňského zařízení (tedy že nemají univerzální povahu).

Vězeňský kodex tedy nejspíš představuje určité shrnutí toho, co je třeba se naučit během adaptace na vězeňské prostředí, ovšem netvoří vyloženě pravidla ve smyslu zákazů (tabu) nebo příkazů, spíše dobrých rad, návodů a doporučení.

Metoda výzkumu

Cestou k naplnění tohoto cíle je terénní výzkum realizovaný v letech 2015–2020 v rýnovické⁵ mužské věznici s ostrahou z pozice pracovníků odborného zacházení ve vězeňství. Přitom jsme využili svou vlastní zkušenost s prostředím (cílené pozorování, studium výtvorů odsouzených a spisové dokumentace, mnoho hovorů s odsouzenými i zaměstnanci) v letech 2015–2019.

Hlavním zdrojem dat je 18 hloubkových rozhovorů s vězňenými osobami, která byla z větší části sebrána v letech 2018–2019.⁶ Při výběru účastníků jsme usilovali o to, aby se jednalo o osoby s dostatečnou zkušeností s uvězněním celkově i konkrétně ve Věznici Rýnovice a zároveň abychom dosáhli co největší variability souboru

---

⁵ Autoři projektu zkoumaný terén záměrně neanonymizují z důvodů přenositelnosti výsledků do obdobných kontextů (viz diskusi níže). Stejný přístup uplatňují i penitenciární psychologové, kdy cíleně uvádějí jméno věznice (např. Jiříčka, 2015; Houdková, 2014; Mezník, 2016).

⁶ Dvanáct z těchto rozhovorů proběhlo v rámci jiného výzkumného projektu zaměřeného na podstatně širší výzkumný problém mezi lety 2018 a 2019 (viz Drahoňovský, 2024). S ohledem na sílu, bohatost a vztažnost těchto dat k našemu výzkumnému problému jsme se rozhodli tyto přiřadit k novým datům získaných s ohledem na tento výzkumný problém.

s ohledem na objektivní charakteristiky (počet výkonů trestu, délka trestu, zkušenost s vězněním v sumě za život, věk, typ trestné činnosti aj.).⁷

Většina vybraných odsouzených se v době rozhovorů nacházela v poslední třetině svého výkonu trestu, kdy vězni bývají (dle našich zkušeností) přístupnější hovorům se zaměstnanci. Výzkumné rozhovory probíhaly až poté, co jsme s potenciálními účastníky navázali vztah během série rozhovorů k běžným aspektům jejich života a získali jsme si tak jejich důvěru. Teprve pak jsme přistoupili k samotnému výzkumnému rozhovoru, který jsme (po podepsání informovaného souhlasu účastníkem) nahrávali. Ve třech případech, kdy okolnosti nahrávání neumožňovaly, byly rozhovory přepsány metodou Malinowského (2014). Nahrávky byly transkribovány a důsledně anonymizovány.⁸ Získávání osob do výzkumu i průběh rozhovorů bylo založeno na vzájemné důvěře. Účastníci nebyli nijak odměňováni (pomineme-li, že jim byla zpravidla nabídnuta káva). Získaná data sloužila toliko výzkumným účelům.

Data z rozhovorů byla analyzována metodou trsů v kombinaci s metodou kontrastů (Miovský, 2006). V pozdější fázi interpretace jsme tato zjištění konfrontovali s vlastním pozorováním a zápisky z terénu. Výstupem je okomentovaná sada tvrzení, která představují zkondenzovanou zkušenost odsouzeného, jak se v mužské věznici s ostrahou (vysoký a střední stupeň zabezpečení) správně chovat s ohledem na vlastní cíle.

Výsledky

Zde představujeme model doporučeného jednání odsouzených zkonstruovaný na základě dostupných dat. Sestává ze základny (specifické normy vázané na ložnice a oddíly), střední úrovně (obecné vědění, jak se chovat mezi odsouzenými)

---

⁷ S ohledem na možné (byť velmi málo pravděpodobné) odkrytí identity účastníků neuvádíme jmenovitě jejich charakteristiky, nýbrž pouze hodnotu mediánu základních statistických údajů: věk = 39,3 let; počet výkonů trestu odnětí svobody (včetně aktuálního) = 3; délka aktuálního trestu = 5,6 let; délka pobytu ve Věznici Rýnovice = 3,4 let; relativní pozice v rámci aktuálně vykonávaného trestu (0-1) = 0,8.

⁸ Jednotliví informátoři jsou označeni písmeny řecké abecedy. Jména odsouzených i zaměstnanců byla zakódována, místopisné údaje zobecněny.

a nadstavby (cílesměrné individuální normy regulující v dlouhodobém horizontu vlastní výkon trestu). Tyto úrovně jsou chápány sukcesivně, a tak jsme je nazvali: operativní, taktická a strategická.

Schéma adaptace na normy a zvyklosti vězeňského prostředí

Zdroj: vlastní zpracování, 2024

I. Operativní úroveň: řád cimry a oddílu

Úroveň se týká konkrétního chování v rámci ložnic⁹ a oddílů. Je zjevné, že sociální život v omezeném prostoru nutně vyžaduje určitou míru řádu, jinak by neustále docházelo ke konfliktům. To znamená, že odsouzení si v rámci svých přirozených skupin nastavují normy jednání, které jsou víceméně uznávané. Zde je možno rozlišit dvě podúrovně, a sice v rámci malé skupiny ložnice („cimry“) a velké skupiny oddílu.

(1) Řád cimry

- „Respektuj ostatní a jejich prostor.“
- „Každá věc má svoje místo.“

⁹ V dané věznici se jedná o ložnicový systém ubytování. V celovém systému (u nás méně využívaném) dané poznatky nemusejí platit zcela (viz dále diskusi).

- „Nelez ostatním do skříňky a nesahej nikomu na hrneček.“
- „Dodržuj pravidla hygieny.“ (záleží na ložnici)
- „Měj úctu ke stáří.“¹⁰

Na úrovni ložnice se jedná v první řadě o to, aby se lidé navzájem respektovali, co se týká osobního prostoru (např. systém postupného vstávání při budíčku).

Na cimře, tam je už pak nákej řád – nepsanej řád. Příklad: Když by měli všichni vstávat stejně na budíček, tak každej bude vstávat, a ty lidi se budou plést. Tenhle ví, že má vstát tady, ten má slízt tady, ten se má oblíkat tady a ten zas tady, aby nebyl chaos. To ale samo vznikne. A to se musí dodržovat, jinak by na tý cimře byl fakt chaos. (F1)

Všichni chodíme brzy do práce, takže v půl devátý v tejdnu se jde spát, jestli se ti to nelíbí, támhle je kulturka, tam si můžeš sednout a dívat se na bednu. Ale to je asi normální, to jsou ty jednotlivý pravidla těch jednotlivých cimer. (Ióta)

Jedná se o zvyklosti ohledně spaní, kouření v ložnicích a udržování pořádku. S tím je úzce spojen požadavek na dodržování hygieny. Ovšem v tomto směru mohou být mezi ložnicemi značné rozdíly s ohledem na skladbu lidí.

Jsou třeba cimry, kde jsou fakt jako degeši, špiňáci,¹¹ takže těm je to jedno, že třeba nevytřou 14 dní cimru, že tam budou hulit, budou mít zavřený okna. Že tam budou mít všude prach, budou házet vajgly na zem. A nebudou se koupat, budou nosit jedny hadry. Takže tam do tý cimry, když přijde takovejhle smraďoch, tak prakticky to nevadí, že se nebude koupat. No ale když přijde na cimru takovou normální, no tak tam to bude samozřejmě vadit těm lidem, že se nebude koupat, že smrdí, že má špinavý věci. (F1)

---

¹⁰ Ve výpovědích se to týkalo převážně požadavku, aby starším odsouzeným byla přidělena postel dole (která je vnímána jako prestižnější). Ovšem v našem souboru nemáme dostatečnou podporu ve výpovědích pro dodržování této normy.

¹¹ Ve vězeňském slangu oba výrazy označují odsouzené bez jakýchkoli hygienických návyků.

Velmi specifickými pravidly je striktní zákaz otevírat někomu jeho skříňku nebo sahat na hrneček.

A jako někomu lízt do skříňky, to není dobrý, to fakt není dobrý. (Ypsilon)

Normálně mi na hrneček nikdo nesmí šáhnout, ale když je to kamarád bližší, tak prostě přijde a napije se. (Mí)

(2) Řád oddílu

- „Dodržuj pravidla ohledně úklidu apod.“ (daná vychovatelem)
- „Každý má svoje místo.“ (při „sčítáku“¹² a na „kulturce“¹³, příp. v jídelně)

Co se týče úrovně oddílu, tam byla řeč především o tom, že se musí dodržovat pravidla ohledně pořádku. Ta jsou dána vychovatelem, ovšem nikoli direktivně, spíše konsensuálně.

...Aby se dodržovaly ty pravidla, co nastaví pan vychovatel. Aby v době, kdy tady není, by tady měl být někdo, kdo je kontroluje. Což jsou třeba víkendy, když má krátkou a lidi přijdou z práce, tak se mu stará o to, aby tady bylo uklizeno. Aby ty lidi, co mají rajóny¹⁴, je dělali pořádně. Aby nedocházelo k nějakým malicherným sporům atd. atd. (Éta)

Ten kápěčko¹⁵ se stará zase o pořádek, aby bylo prostě, aby ty lidi dbali na ten úklid, aby to nebylo nějaký zvlčený. (Kappa)

---

¹² Prověrka početního stavu odsouzených v daném oddílu. Vnitřní řád Věznice Rýnovice stanovoval prověrku dvakrát denně v čase 18.00 a 21.00 hodin. Tuto prověrku však je možno v případě potřeby provádět i v libovolný čas během dne.

¹³ Místnost pro kulturní potřeby odsouzených vybavená zpravidla televizorem. Ve Věznici Rýnovice připadají na velký oddíl dvě kulturní místnosti, na malý oddíl jedna.

¹⁴ Přidělený prostor k úklidu (např. část chodby nebo umývárna).

¹⁵ Zkratka „kážeň a pořádek“ označující jednu z funkcí v rámci dřívější instituce samosprávy odsouzených. Samosprávný systém byl novelou zákona o výkonu trestu odnětí svobody zrušen k 1. 1. 2000 (Zákon č. 169/1999 Sb.).

Dalším obecně uznávaným pravidlem je, že každý odsouzený má své přidělené místo v kulturní místnosti a během prověrky početního stavu odsouzených.

*Prostě na sčítáku, normálně v base funguje to, že každéj má svoje místo. A nedej pánbůh, když si na to místo stoupne někdo novej. Přijde o zuby. (Ypsilon)
Nahoře, tam byli takový rozumnější, tak když třeba šli spát, tak neřešili, že si někdo sednul na jejich místo. Ale tady dole takový ty macha, ty by se podělali, kdyby si sedl někdo na jejich místo. Seděli uprostřed kulturky sami, jedna noha na jedný židli, druhá na druhý. (Éta)*

Je třeba říci, že zde panuje značná diverzita daná architektonickými možnostmi, tradicí a skladbou lidí a že se tyto zvyklosti mohou i měnit v čase.

Tady na bédvojce¹⁶ je rozhodně větší klid. Na bėjedničce¹⁷ ty lidi jsou živější, fetuje se tam, tady se nefetuje. Hraje se tam poker, tady se nehraje. Tady cvičí hafo lidí, tam ne. Tam člověk neměl svůj klid. Tady když si člověk lehne na postel a vezme si učení, tak se může učit. Tam furt někdo lítal, cvičilo se na cimře, furt se něco dělo. Večer zase tam se nedalo jít na kulturku. I když jsem kuřák, když jsem šel na kuřáckou kulturku, tam vás štípaly oči. Protože se nevětralo, že je zima, zapálilo si tam dvacet lidí najednou. Zase jako kuřák jsem nechtěl jít na tu nekuřáckou, protože je cejtít kouř. Ale večer, když se tam lehlo, tak se respektovalo, že tam jsou pracující, že tam byl jakoby klid. (Omikron)

II. Taktická úroveň: obecné normy jednání mezi odsouzenými

Život odsouzených ve velké sociální skupině je plný protikladů (což zřejmě platí i pro život na svobodě, jen zde vystupují tyto markanty výrazněji). Pokud bychom podali pouze výčet pravidel, která jsme zaznamenali ve výpovědích, obdrželi bychom často kontradiktorní pokyny, kde oba požadavky dávají smysl. Tato rozpornost se nezřídka objevovala i v rámci jednoho případu, a dokonce jediného výroku. Např.: Je třeba zachovávat konformitu se skupinou („s vlky výti“) a zároveň si zachovat vlastní identitu („bud' svůj“). Jak vyřešit tento rozpor? Smysluplným řešením je oba výroky

---

¹⁶ Oddíl 2 v rámci budovy B určený pro střední stupeň, kapacita 20 odsouzených.

¹⁷ Oddíl 1 v rámci budovy B určený pro střední stupeň, kapacita 60 odsouzených.

převést na společný jmenovatel. Zjistili jsme, že toto řešení pro většinu výroků funguje pozoruhodně dobře.

V této úrovni jsme vyabstrahovali šest oblastí, které můžeme označit jako socializační úkoly a které jsou charakterizovány dvěma v zásadě protikladnými direktivami. Právě vypořádání se s těmito protichůdnými požadavky vlastním jedinečným způsobem potom charakterizuje úspěch v socializačním procesu ve vězení. Tato úroveň odpovídá kodexu v pojetí Sykese a Messingera (1960) a dalších, ovšem s tím podstatným rozdílem, že požadavky na odsouzeného jsou uspořádány do opozitních párů.

(1) Konformita se skupinou

- „Musíš s vlky výti.“ Řid' se tím, co dělají ostatní, projevu stejné názory.
- „Buď svůj.“ Nemachruj, nevymýšlej si pohádky, nehraj si na něco, co nejsi.

První trs se zabývá otázkou, jak se odsouzený přizpůsobí sociální skupině, již se stává přirozeně součástí. Jedná se o velkou sociální skupinu daného oddílu (okolo 60 nebo 35 lidí), popř. malou skupinu dané ložnice (zpravidla 10 lidí). Jako v každé sociální skupině, i zde je tlak na konformitu ke skupinovým hodnotám, zvyklostem, normám.

Když jsem v prostředí takovejchhle asociálů, tak tam nebudu mluvit jako inženýr, protože to by tam na mě koukali jako na totálního idiota. (Ypsilon)

Jak se těch lidí straníte, tak oni si toho brzo všimnou a začne jim to vrtat hlavou, a pak přijde: „Proč se mi vyhýbáš?“ A začnou to brát, jako že něco skrýváte, a budou si říkat, že to je třeba tím, za co sedím, a pak začnou různé nátlaky. Jak se říká: Kdo chce s vlky býti, musí s nimi výti. (Lambda)

Ovšem na druhou stranu se objevovalo hodně výroků, které zdůrazňovaly naopak zachování si identity, a nikoli stylizování se do nějaké jiné role (zástupné identity).

Není lepší, když ten frajer je takovej, jakej je? Prostě jsem lump, jsem za to v base. Tak to zkusím, buďto to vyjde, nebo to nevyjde. Ale nebudu si přece na nic hrát. (Mí)

Třeba ten K., to je takovej debil, ten mi vykládá takový nesmysly. Já mu říkám: „Nech mě už bejt!“ Ten má doma sto kilo zlata schovaný a pak mu támhle z toho Ragtextu tahaj trička, aby měl vůbec co na sebe. (Zéta)

(2) Zapojení se do skupiny

- „Najdi si kamarády.“ Najdi si sobě rovného, snaž se navázat kontakty.
- „Drž si lidi od těla.“ Neseznamuj se příliš rychle, přátelství ve vězení nehledej.

Tato oblast se týká míry družení se s ostatními odsouzenými. Na jednu stranu je v lidské přirozenosti se družít (a lze tak získat mnoho benefitů).

Vrána k vráně sedá, to fakt jako taj platí. Já jsem to kolikrát pozoroval, a když je někdo takovej, má okolo sebe ty samý lidi skoro. S těma si má co říct. (Fí)

Tak jsem si našel sobě rovnýho, ale to jenom proto, abych vyplnil půl hodiny denně náskou konverzací, abych nekroužil sám. (Ióta)

Na druhou stranu je třeba si uvědomit, že mezi mnoha bezcharakterními jedinci může člověk snadno přijít k úhoně, pokud si ostatní pustí příliš k tělu.

Jak je někdo moc ostrícnej a rychle se chce kamarádit, je to špatně. Nopak, když vy spíš toho člověka musíte... Když ta cesta k němu jde pomalu, tak to teprve za něco stojí. Jak je to přátelství vřelý, plácání a tak, tak to nestojí za nic... (Delta)

Práce co nejdřív, sluchátka na uši a nikoho si moc neošímat. Jednak oni zjistěj, že má svůj svět a s těma sluchátkama taky nemůže nic zaslechnout, co třeba nemá, když se oni bavěj. A pak se může třeba tím posloucháním i něco naučit. Ale to je takovej návod jenom, jak se vyhnout problémům, ale taky tím nemůže nic získat navíc. (Lambda)

Toto dilema řeší mnozí odsouzení po celý svůj výkon trestu, přičemž lavírují mezi dvěma extrémy – kamaráděním se všemi a solitérstvím.

(3) *Asertivita*

- „Nenech si kálet na hlavu.“ Musíš se umět ozvat.
- „Blbcům je lepší ustoupit.“ Neprosazuj se příliš, drž se spíš v pozadí, nehádej se s blbci.

Tato oblast se zabývá vytvořením si pozice a statusu ve skupině s ohledem na schopnost se prosadit. Je pochopitelné, že kdo se nedokáže vymezit a vystupuje z pozice submisivity, ten se může snadno stát sluhou nebo vyloženě obětí.

Některý lidi maj smůlu, protože jsou takový neprůbojný, třeba od přírody jsou takový... né, že vyloženě slabší, ale že to není chlap úplně. Takže oni to vycejtěj, tajty vlčáci, a prostě se na něj vrhnou. (Fí)

Říct „ne, di do prdele,“ to mně prostě nejde, takže to... Nedokážu odolávat prostě těm tlakům a těm různějm zkouškám. (Ksí)

Na druhou stranu ani na přehnaně se prosazující jedince nebývá nahlíženo s obdivem, spíše s despektem.

Třeba tady máme takový tři experty, který předbíhají ve frontě na oběd. Oni si tím dokazují nějaký svoje povýšenectví, myslí si, že jsou nějaký králové, že jsou něco víc. Mě vždycky když takovej nějaký předběhne, tak já kdybych to měl řešit, abych se dostal na tu jejich úroveň: „To jsem tady, do píči, namalovanej, ty kundo, nebo co?!“ Ne, proč bych to dělal? Já si řeknu: „Ty ubožáku, dyť ty mi venku nešaháš ani po kotníky.“ Většinou to vadí, ale boje se, protože je považují za nějaký, jak oni říkají, střelce. To pro mě žádný střelci nejsou. (Ypsilon)

A tady jich potkáte tolik těch blbců, že to je neštěstí. Teď se taj hádáte s 20letejma klukama, který nic nezažili, maj třeba tři roky odsezený a já jsem blbej, protože to nevim. To je neštěstí. To je strašný, vopravdu, to je ještě další z těch momentů. Já si myslím, že jsem tak ještě normálně inteligentní a všechno. Ale já jsem u nich blbec, protože já to vim a prostě neustupuju. (Gamma)

(4) Chování v konfliktu

- „Nedej se vyprovokovat k bitce.“ Snaž se vše vyřešit uměním boje bez boje.
- „Jednej tvrdě.“ Musíš se umět porvat.

Prostředí věznic je místem mnoha konfliktů, které pochopitelně mohou přerůst i ve fyzické násilí. Ovšem prakticky všichni účastníci v našem souboru zastávali názor, že násilí je vhodné se vyhnout, co jen to jde.

Dá se říct, že 95 % situací se dá vyřešit uměním boje bez boje. (Sigma)

V týhle věznici je to nastavený tak, že je hodně křiku, když se něco stane, když někdo něco porušuje. Ale násilí je tady minimum, protože jenom blázen se odváží na někoho vztáhnout ruku, anebo to musí bejt debil. Ale racionálně uvažující člověk chce jít domů... (Ksí)

Ovšem opět na druhou stranu, pokud situace vygraduje, je nutné se k tomu postavit neohroženě a jednat tvrdě.

Myslí si, že když zakřičí, tak že se všichni poserou. Když se poserou voni, já se neposeru. To ani nejde ustupovat. Ale jako někomu něco udělat, zranit ho, to je to poslední. To může člověk udělat, až když nic jinýho nezbejvá. (Mí)

Občas se se mnou chce někdo prát, hlavně mladý kluci. Pak najednou koukaj... Nečekám, jedna dvě a je po boji. Ale je to nutný, protože spousta lidí hřeší na to, že se jim stát nic nemůže, a spousta lidí neví, co to je, jak to dokáže bolet. A to jim zlomí sebevědomí. Ale jako vysloveně to nevyhledávám, jak můžu, tak z toho vycouvám. Ale jak mi někdo napadne partnerku nebo ze mě dělá blbce, a ještě se štrajchuje: „A co jako??!“ Ňáký to strkání, tak to je hotový. (Delta)

(5) *Chování k zaměstnancům*

- „Chovej se k zaměstnancům slušně.“ Neprovokuj je, snaž se dodržovat jimi nastavená pravidla.
- „Drž si zaměstnance od těla.“ Nekonfiduj, nepodlézej vychovateli, dozorcí.

Další rozpor, který je nutno vyřešit v rámci přizpůsobování se prostředí, se týká zaměstnanců, s nimiž odsouzený přichází dennodenně do styku. Jedná se především o dozorce a vychovatele. V rámci tohoto nuceného soužití je třeba s nimi vyjít. Zde je namístě zdůraznit, že potíživista, který zaměstnance provokuje, hádá se s nimi apod., nezpůsobí potíže jen sobě, nýbrž potenciálně i celému oddílu, tedy existuje určitý tlak i v tomto směru.

Tím, že dodržuju všechno, nebo se aspoň snažim, tak vlastně nedělám problémy jim, tak proč by voni měli dělat mně, když není proč. (Fí)

Když nevyčníváte a děláte, co máte, tak vás ty zaměstnanci nechaj na pokoji. (Zéta)

Na druhou stranu mezi vězni opět panuje konsensuální názor, že zaměstnanci jsou na druhé straně barikády a není vhodné se s nimi příliš sblížovat. Souvisí to samozřejmě s donášením, kdy na vězně příliš se kontaktujícími např. s vychovatelem je pohlíženo jako na přinejmenším potenciální konfidenty.

Dokážu rozlišit ty příkuřovače různý. Když si říkáte, dobrej frajer, vypadá normálně. No a pak vidíte, jak se chová k vychovateli – ta změna! (Delta)

Jakmile vy se bavíte někde trošku dýl s někým, kdo tady je vychovatel nebo pedagog, tak hned musej vymýšlet, co je za tím a koho jste tam musel natřít, že jo. No protože nemaj jinou představu, že by lidi se mohli bavit o něčem na úrovni a rozumět si. To je pro ně úplně nepochopitelný. (Éta)

Zde je namístě poznamenat, že podle našich komunikačních partnerů je donášení v této věznici zcela běžné.

Jo, určitě, udávání, to je takovej místní kolorit: Dělat ze sebe haura, pak jít a prásknout toho druhýho. To je takovej sport. Solidarita mezi vězněma neexistuje, to znám jenom z historek a z televize. (Tau)

(6) Osobní pohoda

- „Buď v pohodě.“ Nedělej si zbytečně starosti, cvič, dopřej si pochutiny.
- „Nežij nad poměry.“ Nepůjčuj si, nejdi do dluhů.

Jak vyplývá z mnoha výzkumů, vězení je dosti stresující prostředí (Rocheleau, 2014; Wildeman et al., 2014; Jaworska & Parol, 2015 aj.). Zdůrazňována je i nutnost nespadnout do role oběti (Ricciardelli, 2014). Jednou z cest je vyzařovat jistý klid a pohodu, nikoli vystrašenost nebo depresi anebo přílišný vztek. K tomu mohou napomoci různé činnosti, ať už se jedná o práci nebo zájmové aktivity, ale i různé pochutiny, které mají efekt na psychiku (kouření, káva, sladkosti a jiné jídlo, popř. drogy).

Kouřím, jó, ale hodně málo, jestli pět, šest cigaret. Už jsem to omezil. Je to ovlivněno chutí a nějakým návykem. Když mám chuť na sladký, a to sladký nemám, tak si ho taky nedám. Zacvičím si rád. Hlavně, cejtím se dobře, nejsem nervózní, spousta věcí mě tak nějak míň štve, nebo vůbec mě to neštve, za normálních okolností by mě to štvalo. Mám si kde odfouknout. (Delta)

Vod startu do basy je nervózní, snaží se dělat všechno možný. Když se hrozně moc snaží dělat všechno nejlepší, tak většinou to zkurví, je to tak? A potom přijde zklamání: nevyšlo to. A půlroční, nejmíň půlroční boj vyrovnat se v duši prostě s tím, že to dosedí. Přitom se moh věnovat sobě, moh si cvičit, moh si v klidu chodit do práce, moh v noci klidně spát, nemusely mu přibíjet na obličej vrásky a šedivý vlasy. A takhle to je. (Mí)

Jak jsme již uvedli, osobní pohoda je ve vězení do značné míry provázána s komoditami, které mají odsouzenému pomoci cítit se lépe. Zlepšování nálady pomocí různých látek je mezi odsouzenými velmi rozšířené, ovšem je pochopitelně úzce spjato s financemi, kterých se obecně ve vězení moc nedostává. Odtud je jen krůček k tomu, aby se odsouzený dostal do spirály dluhů, což mu samozřejmě v dlouhodobém horizontu způsobí nemalé potíže.

To mě taky rozčilujou, oni nic nemaj, ale musej kouřit, musej kafe. Když kafe, tak do toho musej mít smetanu, musej cukr, to je pro mě nepochopitelný. A takhle žijou venku. Nemaj, tak si vemou. Já se prostě uskromním. (Gamma)
Oni jdou do dluhů, závislosti, do dluhů. A jim už je pak jedno, že projížděj kriminály a že už jsou furt někde izolovaný.¹⁸ (Sigma)

III. Strategická úroveň: dlouhodobý cíl

A konečně se jedná o oblast, která je vysoce individuální (byť nacházíme shodné typy) a která se týká dlouhodobého rozvrhování vlastního trestu. Již mnohé klasické výzkumy (např. Wheeler, 1961) ukázaly, že vězni dovedou dobře anticipovat a plánovat svůj další pobyt ve vězení. My jsme identifikovali dvě dimenze, podle nichž se odsouzený v rámci svého trestu rozhoduje.

(1) Orientace na referenční osoby

- „Udržuj kontakty s lidma venku.“ Snaž se dostat domů dřív, snaž se mít návštěvy.
- „Rozhazuj sítě.“ Navazuj kontakty, dělej si známé, hledej krajany.

Zde je třeba pořešit rozpor mezi tím, zdali se odsouzený bude orientovat spíše navenek, což v důsledku znamená i nutnost větší spolupráce s vězeňským personálem. S ohledem na instituci podmíněného propuštění toto dává (u některých

---

¹⁸ Jedná se o instituci krizového oddílu, zřizovaného ve věznicích za účelem psychické kompenzace vězňenských osob nacházejících se v krizovém stavu (viz např. Drápal et al., 2021, s. 153).

odsouzených) dobrý smysl. Koneckonců, jednou trest skončí a odsouzený se vrátí do svého prostředí.

Ale v týhle fázi už se to nikam neposouvá ten trest a občas už si přijdu zbytečnej. Si říkám, už bych potřeboval venku chodit standardně do práce za plnej plat a klukovi dávat a támhle tátu podpořit... (Tau)

Ovšem trest může být i delší a možnosti návštěv apod. jsou omezené, odsouzený se tedy většinou nemůže spoléhat pouze na podporu zvenčí, nýbrž musí koexistovat v dané sociální skupině. Navíc ostatní vězni nejsou jenom zdrojem stresu nebo ohrožení, nýbrž mu mohou i s celou řadou záležitostí pomoci. A konečně, družení se s ostatními přináší i psychologické benefity.

Ráno vstanu a vod rána už je sranda, jo, parta, klucí, támhle běháme po chodbě, nebo tam jdete na cimru, vyprávěj se historky. V deset je vycházka, vezmu kraťasy, jdeme hrát nohejbal bez bot, bez trička. Zahrajem si, pak něký koupání, oběd. Odpoledne se natáhnu nebo si jdu zacvičit nebo něco takovýho. A pak zase se Srncem jdeme na kulturku, šedesát programů, koukneme třeba na nákej film pěkněj. Večer s někým sednu, zahraju si šachy, napíšu dopis a nevím, že den byl. Nevím o tom, že proběh den. A takhle těch dní je, člověk to tam... Jo, necítím, dobrá parta... (Ypsilon)

Opět je nutno pojednat tento rozpor, přičemž není žádnou výjimkou, že příklon k jedné nebo druhé straně se může měnit během trestu.

(2) Orientace na psychickou vyrovnanost

- „Snaž se, aby ti trest dobře utíkal a nenudil ses.“ Dostaň se do práce, zabav se.
- „Snaž se nedostat do maléru.“ Nedělej blbosti, nepouštěj se do riskantních aktivit.

V tomto směru jde o to nalézt přiměřenou, pokud možno dlouhodobou rovnováhu mezi dvěma psychicky nepříznivými stavy: stresem a nudou. Výkon trestu může být

i mimořádně nudnou záležitostí, což je vyjádřeno zpravidla tím, že se čas vleče. Informátoři popisovali, jak se snaží účelně strukturovat si svůj čas ve vězení.

Když jsem přišel, taj tý práce tolik nebylo. Byla bída a nuda. Každý den bejt na baráku, prostě hrozně, neutiká to. Takový jednotvárný, monotónní. Takže do tý práce. (Fí)

Já jsem se čas naučil už ani nevnímat. Já mám svůj harmonogram denní i tejdenní, to se furt něk opakuje. Já prostě přijdu, najím se, něký šachy si třeba přehraju, pokecáme s klukama, co a jak, jdu na vycházku. A už je sčíták, koupání a tak. Takže to docela utíká. (Kappa)

Zde je namístě uvést, že spolehlivou cestou, jak rozptýlit nudu, je braní drog. To však pochopitelně mívá velmi neblahé konsekvence.

Oni sice nemaj moc peněz, ale přesto jim třeba slíběj. Tady, nechci jmenovat, člověk, už vodjel, a ten tady vím o člověku, se tak zadlužil, že mu něco dali. On samozřejmě neměl na to, to zaplatit, ale řekli mu, že, teď je březem, tak do listopadu budeš odevzdávat kapesný. Tak on každéj měsíc musel odevzdat, co si vydělal v práci, třeba pět, sedm stovek. On si nekoupil nic, a za tu chvíli něký tý zfetovanosti on dokáže vyměnit třeba ¾ roku práce. Já to nechápu tohle. To je úplně z jinýho světa, to snad ani není možný tohle. (Zéta)

O tom, že vězení je stresovým faktorem, nemůže být pochyb. Tento stres pramení převážně z ostatních odsouzených, s nimiž jedinec přichází do kontaktu (ovšem může mít samozřejmě i vnitřní zdroje, např. obavy, co bude po propuštění). K omezení těchto stresových stavů míří některé obecnější normy na úrovni ložnic a oddílů (viz výše). Ovšem jedinec si sám musí utvořit takové zásady jednání, které nadměrný stres redukuje nebo mu předchází.

A my jsme spíš měli takovej zájem, že čím míň se s tím člověkem bavíte, tím míň si vás taky všímá. A když byl něk ten problém, tak se to vždycky většinou vyřešilo tak, že se mu něco dalo a byl klid. (Éta)

Když už někde jste a musíte s někým vyjít, tak vždycky se snažíte si udělat nějakou tu ulitu, z ní ani moc nevylejzát a prostě proplouvat, koukat se, jak některý věci chodí. A udělat, když už tam člověk je, aby ten pobyt měl dobrej. Vyvarovat se všeho špatnýho. (Ióta)

Rozřešení tohoto rozporu je opět vysoce individuální a může se během trestu vyvíjet. Do značné míry souvisí i s věkem. Mladší odsouzení se snaží spíše zamezit nudě, starší a zkušenější odsouzení se orientují spíše na klid (nemusí platit vždy).

Příběh o kodexu

Odsouzený si během svého pobytu ve výkonu trestu osvojuje specifické znalosti a dovednosti, které odpovídají třem úrovním požadavků prostředí, jež se postupně vynořují. První úroveň pojednává o získání vědění o každodenní realitě vázané na konkrétní kontext příslušné ložnice nebo oddílu. Obsahuje pravidla snadno sdělitelná nebo odpozorovatelná, jež pochopí každý nově příchozí odsouzený. Předpokládáme, že se jedná především o pobyt v nástupním oddílu¹⁹ (cca 14 dní) a poté první dva týdny v oddílu, kam je odsouzený zařazen.

Druhá úroveň představuje implicitní vědění o výhodných způsobech jednání, které do značné míry odpovídají dřívějšímu kodexu vězně, ovšem s podstatným rozdílem: Nejedná se o jednoznačný návod, nýbrž o sadu dichotomních požadavků, z nichž každý je nutno rozřešit individuálním způsobem a s přihlédnutím k situačním podmínkám. Předpokládáme, že se jedná o první půlrok ve vězení, ovšem tato doba se může velmi různit dle mnoha osobnostních i situačních faktorů.

Třetí úroveň vědění je nadstavbou a v zásadě se nejedná o sociální normy, nýbrž o dlouhodobý strategický cíl, který sice vyvěrá z individuálních potřeb, ovšem nese typické rysy společné mnoha jiným odsouzeným. Tato nadstavba začíná být pro jedince aktuální poté, co se v trestu stabilizuje, tedy jeho sociální okolí se stane do značné míry předvídatelným.

---

¹⁹ Oddíl, na který je odsouzený nejprve zařazen po příjezdu do dané věznice a kde pobývá zpravidla dva týdny. Toto opatření slouží mj. k vypracování komplexní zprávy o odsouzeném (více viz Drápal et al., 2021).

Tento model výhodného jednání během výkonu trestu ukazuje komplexnost sociálního světa v prostředí věznice, a tedy i komplexnost adaptačního procesu na vězení, který vyžaduje osvojení si mnoha kognitivních, a především sociálních znalostí a dovedností.

Diskuse

Výsledky nejsou v rozporu s uvedenými klasickými (Sykes & Messinger, 1960) ani moderními (Ricciardelli, 2014) studiemi. Předchozí studie usilovaly spíše o to zkušenost odsouzených sjednotit a rozpory ve vyjádřeních zahlazovat. V našem výzkumném souboru jsme ovšem protikladných tvrzení zaznamenali takové množství, že jsme došli k závěru, že kontradiktornost je samotnou esencí těchto „pravidel“. Z tohoto důvodu jsme v rámci trsů začali hledat kontrastní výroky, abychom tento aspekt ještě zdůraznili. To považujeme za velmi smysluplný postup, neboť záhy začaly protichůdné výroky dávat smysl a vytvořili jsme dohromady šest takových dvojic. Nyní se budeme věnovat některým dílčím rozdílům oproti představeným studiím:

Ve studii Ricciardelli (2014) bylo zmíněno pravidlo „Neusmívej se“ (zachmuřenější výraz je vhodnější). Toto nebylo v našem souboru zachyceno (až na jeden případ). Z výpovědí jiných účastníků lze odvodit, že určitá převládající negativita (a závistivost) mezi odsouzenými je standardem, ovšem z toho ještě nelze jednoznačně vyvodit, že se jedinec musí tomuto beze zbytku přizpůsobit (viz dichotomie konformita vs. zachovat si osobitost). Pro toto pravidlo v naší studii nemáme dostatečnou evidenci, ovšem není vyloučeno, že v jiných věznicích tomu bude jinak.

Ricciardelli (2014) uvádí poněkud nesourodé pravidlo „Dodržuj běžná pravidla chování (vyhýbej se očnímu kontaktu, nesahej na cizí věci, uklízej po sobě)“. To se v našem souboru projevilo, ovšem zařadili jsme je do první etáže našeho schématu, tedy jako kontextově vázané požadavky na jedince. Tím se domníváme, že jsme zpřesnili model kodexu od Ricciardelli, který se může jevit jako poněkud nekonzistentní, neboť vedle sebe staví pravidla velmi obecná i zcela konkrétní.

Další rozpor se týká impression-managementu, což je klíčový koncept v rámci socializace odsouzeného dle Jewkes (2011). Jde o vytváření zástupné identity odsouzeného (za ztracenou identitu zvenku). Odsouzený tedy nemůže projevit své pravé Já, musí se stylizovat. V obdobném duchu hovoří i Schmid a Jones (1991). Ovšem my jsme v našich datech nenašli nic, co by tuto tezi podporovalo. Odsouzení se o image-managementu zmiňovali opakovaně, ovšem pouze v odsuzujícím nebo posměšném duchu. U ostatních odsouzených jim vadilo, že „si hrají na něco, co nejsou“, konkrétně, že si vymýšlejí své majetkové a vztahové poměry (sociální status venku), nebo naopak přehánějí svou trestnou činnost a staví se do role gangsterů. Každopádně to bylo našimi komunikačními partnery vnímáno negativně a doporučovali, aby „člověk byl takový, jaký je“. Máme za to, že tento rozpor může být daný tím, že Jewkes svůj výzkum prováděla ve věznici s přísnějším režimem, a tedy s omezenými možnostmi setkávání odsouzených mimo svou celu (např. jen na vycházkovém dvoře, nikoli v oddílu). Zároveň zde může hrát roli celkově nižší věk účastníků její studie a též fakt, že v USA jsou ukládány delší tresty (Kaeble, 2021). Za takových okolností možná maska tvrdáctví a machismu může pomoci odradit případné agresory. V naší věznici, kde, dle mých vlastních zjištění (Drahoňovský, 2022), je mediánní délka trestu čtyři roky a kde je reálná šance se dostat na nestřežené pracoviště venku (případně získat další nadstandardní výhody), byl okázalý machismus spíše terčem posměšků nebo despektu než příkladem hodného následování. Je též třeba říci, že míra násilí v této věznici je obecně nižší²⁰ a klima je odsouzenými hodnoceno vesměs pozitivně (Drahoňovský, 2022). Je dost dobře možné, že ve věznici s opačnými charakteristikami bychom našli důraz právě opačný.

Data, která jsme získali od účastníků, byla většinou anekdotické povahy, málokdo dokázal zformulovat jasná pravidla. V tomto směru hrála určitou roli i náhoda, na co si zrovna komunikační partner dokázal rozpomenout, případně způsob, jakým to vyřkl. Mnoho referencí bylo formou kritizování jiných odsouzených.

---

²⁰ V roce 2019 byly zdokumentovány pouze tři případy fyzického násilí mezi odsouzenými. Pro srovnání: Bělušice 25, Plzeň 23 a Valdice 22 případů (VSČR, 2020, s. 197-198).

To názorně ukazuje povahu vědění potřebného k adaptaci na vězení, které je fluidní, implicitně vtělené do příběhů a příkladů dobré i špatné praxe.

Výsledky byly získány pouze v jediné mužské věznici s ostrahou. Je možné přemýšlet o **přenositelnosti** výsledků do jiných věznic, nebo dokonce na celý vězeňský systém? Jsme přesvědčeni, že do určité míry ano, byť je nutno vždy důkladně zvažovat daný kontext. Věznici Rýnovice lze v mnoha směrech považovat za typický případ tuzemské věznice, co se týče architektury a režimu (Kýr, 2019). Byla vybudována během 70. let pro potřeby průmyslové výroby, čemuž odpovídá charakter budov coby především pracovních ubytoven s ložnicovým systémem. Obdobnými věznicemi v Česku jsou např. Bělušice, Heřmanice, Horní Slavkov, Kuřim, Nové Sedlo, Oráčov či Stráž pod Ralskem. Odsouzení mezi věznicemi ve velké míře migrují, tudíž si vědění přenášejí s sebou a navzájem si vyměňují zkušenosti.²¹ S ohledem na vlastní zkušenost coby zaměstnanců VSČR můžeme též potvrdit, že jen velmi málo odsouzených (recidivistů) po příjezdu do naší věznice vykazovalo známky maladaptace. To dokládá, že určitý systém chování má širší platnost a neomezuje se pouze na jednu věznici. Ostatně specifika dané věznice (a specifika jednotlivých oddílů) jsou vyjádřena první úrovní našeho schématu. Ovšem na druhou stranu se tato věznice vyznačuje mj. rozsáhlým pohybem odsouzených během dne mezi budovami a značnou migrací odsouzených mezi oddíly. Zároveň jsou ve věznici poměrně dobré podmínky pro zaměstnávání odsouzených (včetně venkovních pracovišť).²² To není samozřejmostí, jsou věznice, kde je pohyb odsouzených značně omezen a odehrává se pouze v rámci jedné budovy (např. Věznice Plzeň a Valdice²³) nebo kde jsou pracovní možnosti výrazně limitovanější (např. Ostrov nad Ohří). Rovněž je třeba být opatrný při přenášení výsledků do věznic s nižším stupněm zabezpečení, které mají jiný režim a zpravidla i jiný způsob ubytování.

---

²¹ Globální roční obraz skladby vězeňské subpopulace Věznice Rýnovice se mezi lety 2015–2020 obměňoval v poměru 30–40 % nově příchozích ku 60–70 % stávajících (Statistické ročenky VSČR, 2015–2020).

²² V roce 2018 se počet zaměstnaných odsouzených blížil 75 % (Věznice Rýnovice, 2018, s. 40).

²³ Myšleno část věznice typu s ostrahou, většina věznic je se zvýšenou ostrahou.

Ačkoli cíl studie se zaměřuje na obsah specifického vědění, naše výsledky do značné míry reflektují proces adaptace na vězeňské zařízení. Jelikož jsme ovšem cíleně nesbírali data, která by se zaměřovala právě na tento proces získávání zkušeností v průběhu výkonu trestu, otevírá se zde několik otázek: Jak toto učení probíhá, tedy jakými mechanismy si odsouzený tyto vědomosti osvojuje, jak jsou předávány nově příchozím, jak probíhá legitimizace stávajících norem a jak se toto vědění vyvíjí v průběhu výkonu trestu. V tomto směru máme jen předpoklady. Zejména údaje o časovém rozpětí a aktuálnosti jednotlivých úrovní vycházejí spíše z našich zkušeností zaměstnanců a je třeba je brát orientačně. To je jedním z velkých limitů tohoto projektu a bylo by vhodné se na tento dynamický proces zaměřit v příštím výzkumu.

Závěr

Hlavní přínos studie spatřujeme v originálním uchopení problematiky norem mezi odsouzenými jako osvojování si specifického vědění v rámci širšího adaptačního procesu odsouzeného, který je pojat jako vícevrstevný a který nemá podobu pravidel (ani nepsaných), spíše sociálně-psychologických dilemat, s nimiž se musí jedinec vypořádat. Tím, že jsme pravidla předefinovali jako vývojový úkol v rámci adaptace na vězeňské podmínky, který je nutno rozřešit, jsme velmi rozšířili pohled na proces adaptace na vězeňské zařízení. Další přínos spočívá v zaměření na každodenní jednání odsouzených v rámci jejich přirozených skupin daných ložnicemi a oddíly, v rámci nichž se ustanovují konkrétní pravidla soužití, která jsou vázaná na daný kontext, tedy jsou jen částečně přenosná. Tento fenomén byl výzkumníky doposud opomíjen.

Výsledky rovněž dokládají, že odsouzení do značné míry anticipují a na základě toho si rozvrhují svůj trest. To přináší daleko plastičtější pohled na vězně jako aktéry, kteří se sami rozhodují, jak na požadavky sociálního prostředí budou reagovat a s čím se budou identifikovat. Studie též otevírá celou řadu dalších výzkumných témat a fenoménů, jakož i hypotéz vhodných k prověření (např. jakou roli hraje v jednání odsouzených populační složení v dané věznici (etnicita, věková struktura, závažnost

trestné činnosti); jak jednání odsouzených ovlivňuje architektura a režim dané věznice apod.).

Výstupy mohou být užitečné kriminologům v pochopení toho, co se s delikventy odehrává během jejich pobytu ve vězeňském zařízení; a mohou též pomoci osobám přímo pracujícím s odsouzenými v porozumění specifickým životu ve vězení a na základě tohoto potom i k lepšímu působení na své svěřence ve smyslu desistence.

JAN DRAHOŇOVSKÝ působil ve Věznici Rýnovice jako psycholog v letech 2009–2019. Je autorem teoretické části práce a spoluřešitelem výzkumného problému.

ZDENĚK CHUDOBA působil ve Věznici Rýnovice od roku 2012 jako vychovatel a od roku 2018 do roku 2020 jako dozorce. Jeho přínosem je ideová linie článku a spoluřešení výzkumného problému.

Literatura

- Akers, R. L., Hayner, N. S., & Gruninger, W. (1974). Homosexual and drug behavior in prison: A test of the functional and importation models of the inmate system. *Social Problems*, 21(3), 410–422.
- Berk, B. B. (1966). Organizational goals and inmate organization. *American Journal of Sociology*, 71(5), 522–534.
- Barak-Glantz, I. L. (1983). Patterns of prisoner misconduct: Toward a behavioral test of prisonization. *Sociological Focus*, 16(2), 129–146.
- Butler, D. H. (2019). An examination of inmate adjustment stratified by time served in prison. *Journal Of Criminal Justice*, 64(September–October), 74–88.
- Clemmer, D. (1958). *The Prison Community*. 2nd edition. New York: Rinehart & Company.
- Crewe, B. (2007). Power, adaptation and resistance in a late-modern men's Prison. *The British Journal Of Criminology*, 47(2), 256–275.

- Dirga, L. (2017). Body as a project: The relationship Czech prisoners have to their bodies. *Sociológia*, 49(6), 636–657.
- Drahoňovský, J. (2022). The attitudes of Czech inmates towards incarceration. *Bezpečnostní teorie a praxe/ Security Theory And Practice*, 23(3), 3–30.
- Drahoňovský, J. (2024). *Výkon trestu odnětí svobody z hlediska odsouzených mužů*. Nepublikovaná disertační práce. Praha: Univerzita Karlova.
- Drápal, J., Jiříčka, V., & Raszková, T. (Eds.). (2021). *České vězeňství*. Praha: Wolters Kluwer.
- Fredman, J. (2013). The hate factory: A glimpse into the effects of the prison gang subculture on non-violent offenders. *Research Papers*, 1–27.
- Garabedian, P. G. (1964). Social roles in a correctional community. *The Journal Of Criminal Law, Criminology, and Police Science*, 55(3), 338–347.
- Houdková, L. (2014). *Psychologické souvislosti resocializačních programů pro mladé odsouzené a jejich efekty*. Nepublikovaná disertační práce. Praha: Univerzita Karlova.
- Irwin, J., & Cressey, D. R. (1962). Thieves, convicts and the inmate culture. *Social Problems*, 10(2), 142–155.
- Jaworska, A., & Parol, R. (2015). Attitudes towards work among prison inmates and the longterm unemployed. *International Letters of Social and Humanistic Sciences*, 52, 61–69.
- Jewkes, Y. (2011). *Captive Audience*. 2nd edition. London: Routledge.
- Jiříčka, V. (2015). *Efektivní zacházení s pachateli násilných trestných činů s poruchami osobnosti v podmínkách penitenciární péče*. Nepublikovaná disertační práce. Praha: Univerzita Karlova.
- Kaminski, M. M. (2003). Games prisoners play: Allocation of social roles in a total institution. *Rationality and Society*, 15(2), 188–217.
- Lochmannová, A. (2020). *Tělo za katrem*. Praha: Academia.

- Kaeble, D. (2021). Time served in state prison, 2018. *Bureau of Justice Statistics*, 2021(March), 1-8. Dostupné na:
<https://bjs.ojp.gov/document/tssp18.pdf>.
- Kreager, D. A., Young, J. T. N., Haynie, D. L., Bouchard, M., Schaefer, D. R., & Zajac, G. (2017). Where "old heads" prevail: Inmate hierarchy in a men's prison unit. *American Sociological Review*, 82(4), 685-718.
- Kýr, A. (2019). *Věznice v ČR*. Praha: Vězeňská služba České republiky.
- Malinowski, B. (2014). *Argonauts of the Western Pacific: An Account of Native Enterprise and Adventure in the Archipelagoes of Melanesian New Guinea*. Oxford: Benediction Classics.
- Marešová, A., Biedermanová, E., Rozum, J., Tamchyna, M., & Zhřivalová, P. (2016). *Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody: kriminologická analýza*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
- Mezník, J. (2016). Druhý život odsouzených: podmínky jeho vzniku. In: A. Marešová a kol., *Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody: kriminologická analýza* (pp. 152-159). Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
- Merton, R. K. (2007). *Studie ze sociologické teorie*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Michalski, J. H. (2015). Status hierarchies and hegemonic masculinity: A general theory of prison violence. *The British Journal of Criminology*, 57(1), 40-60.
- Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada.
- Moczydłowski, P. (1992). *The Hidden Life of Polish Prisons*. Indianapolis: Indiana University Press.
- Przybyliński, S. (2016). On the edge of prison existence: Convicted "dodgers" in the lens of the subcultural look. *Resocjalizacja Polska: Polish Journal of Social Rehabilitation*, 2016(11), 39-50.

- Radková, L. (2012). *Jak se mluví za zdmi českých věznic*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity.
- Ricciardelli, R. (2014). An examination of the inmate code in Canadian penitentiaries. *Journal of Crime and Justice*, 37(2), 234–255.
- Rocheleau, A. M. (2014). Prisoners' coping skills and involvement in serious prison misconduct. *Victims & Offenders*, 9(2), 149–177.
- Schmid, T. J., & Jones, R. S. (1991). Suspended identity: Identity transformation in a maximum security prison. *Symbolic Interaction*, 14(4), 415–432.
- Schrag, C. (1961). A preliminary criminal typology. *The Pacific Sociological Review*, 4(1), 11–16.
- Skarbek, D. (2014). *The Social Order of the Underworld: How Prison Gangs Govern the American Penal System*. Oxford: Oxford University Press.
- Sochůrek, J. (2009). *Úvod do základů psychologie, penologie a viktimologie pro základní odbornou přípravu příslušníků a zaměstnanců Vězeňské služby ČR. Studijní text*. Stráž pod Ralskem: Institut vzdělávání Vězeňské služby.
- Statistická ročenka VSČR 2019 (2020). Praha: Generální ředitelství Vězeňské služby ČR.
- Shannon, S. K. S., & Page, J. (2014). Bureaucrats on the cell Block: prison officers' perceptions of work environment and attitudes toward prisoners. *Social Service Review*, 88(4), 630–657.
- Sykes, G. M. (1958). *The Society of Captives: A Study of a Maximum Security Prison*. Princeton: Princeton university.
- Sykes, G. M., & Messinger, S. L. (1960). The inmate social system. In: G. H. Grosser (Ed.), *Theoretical Studies in Social Organization of the Prison* (pp. 5–19). Reprint of the 1975 edition. Social Science Research Council.
- Symkovych, A. (2018). The 'inmate code' in flux: A normative system and extralegal governance in a Ukrainian prison. *Current Sociology*, 66(7), 1087–1105.

- Thomas, C. W. (1977). Theoretical perspectives on prisonization: a comparison of the importation and deprivation models. *The Journal of Criminal Law & Criminology*, 68(1), 135-145.
- Trammell, R. (2012). *Enforcing the Convict Code: Violence and Prison Culture*. Lynne Rienner.
- Uhl, A. (2022). Carceral experiences of white-collar offenders: Qualitative research design utilising the offender-based definition and Pierre Bourdieu's capital theory. *Crime Law and Social Change*, online first, 1-23.
- Vaiciuniene, R., & Tereškinas, A. (2017). Transformations in prison subculture and Adjustment to imprisonment in post-Soviet Lithuanian penitentiary institutions. *East European Politics and Societies and Cultures*, 31(3), 659-679.
- Věznice Rýnovice. (2018). *Věznice Rýnovice: 1968-2018*. Rýnovice: Věznice Rýnovice.
- Wildeman, C., Turney, K., & Schnittker, J. (2014). The hedonic consequences of punishment revisited. *The Journal of Criminal Law & Criminology*, 104(1), 133-164.
- Wills, F. (2014). The myth of redemptive violence in prison. *Atlantic Journal Of Communication*, 22(1), 5-20.
- Wilson, T. P. (1968). Patterns of management and adaptations to organizational roles: a study of prison inmates. *American Journal of Sociology*, 74(2), 146-157.
- Wheeler, S. (1961). Socialization in correctional communities. *American Sociological Review*, 26(5), 697-712.
- Zákon č. 169/1999 Sb., zákon o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů.